

Rapport från rullstolsanpassad naturguidning vid Kolardammarna den 24 april 2019

Martina Kiibus

Guidningen var anpassad för rullstolar, rullatorer och barnvagnar och var ett samarrangemang med Studieförbundet. Totalt var det nio deltagare, varav en kom från Hjärnkraft som gick med stöd. Av de övriga hade tre fått info på facebook-sidan Aktuella händelser i Tyresö, resten hade fått info från program på tidigare guidningar, Mitt i Tyresö, hemsidan och vänner. Alla utom en var Tyresöbor. På motsvarande guidning ifjol kom det 23 personer, så Sofia från Studieförbundet och jag pratade lite efteråt om varför det kom så få i år. Det var fint väder och en underbar vårdag så vädret kan inte ha varit avskräckande. Möjligen att det var precis efter påskledigheten och att en del kanske var bortresta. Sofia ska också kolla med sina kontaktorganisationer och höra vad det kan bero på. Vi får hoppas att det var tillfälligt. De deltagare som var med fick dock en härlig vandring och tyckte det var rätt skönt att vi var så få. Som vanligt på de anpassade guidningarna sade jag vid introduktionen att vi skulle gå långsamt och att det kan vara skönt för oss alla att gå sakta och därmed hinna njuta mer av naturen.

Vid reservatsentrén berättade jag om Alby naturreservat, dagens upplägg och hälsade välkommen. Så gick vi in i Alby. Temat för dagen var vårblommor och vattenrening i Kolardammarna. Den första vårblommen var vårfryle som växte längs gångvägen. Så fina med sina brungröna stjärnor till blommor. Deltagarna fick titta på de små skönhetserna i lupp, för många var det en ny blomma! Vårfryle har precis som många andra av våra tidiga vårblommor en oljedroppe (elaiosom) som sitter på fröet och som myrorna släpar hem till sin stack. På så sätt hjälper myrorna till med fröspridningen.

Vi gick vidare till några enebuskar och pratade om enarnas betydelse i det gamla bondesamhället. De taggiga barren gjorde att de skyddades från betesdjuren och kunde stå kvar i beteshagarna. Det fanns gott om både gröna och blåa bär på enarna, så jag berättade om hur man skördade enbär förr. Mittemot enarna var det färskas bäverfällan som låg som broar över Fnyskbäcken.

På en håll var det som ett vitt flor av nagelört, en sirlig vit korsblommig växt som också kallas vårälskling eller rågblomma, eftersom det är dags att så råg när nagelörten blommar. Visade hur nagelörtens blad sitter tätt tryckta intill marken som en bladrosett, också ett skydd mot bete, eftersom det är svårare att komma åt bladen för de stora mularna då. Här fanns det också några styvmorsviol. Pratade om blommor och bin, dvs att syftet med blommornas färg är att locka till sig pollinerande insekter. Berättade också om hur styvmorsviol fått sitt namn – att under varje kronblad sitter det foderblad. Styvmordern symboliseras av ett stort kronblad som har två foderblad under sig (= två stolar). Hennes egna döttrar har varsitt foderblad / stol, medan styvdöttrarna får samsas om en stol...

Så kom vi till Kolardammarna; vid inloppet visade jag rensvallret och oljeavskiljningen. Fortsatte till centrala dammen där jag berättade om själva reningsprocessen i de olika stegen och vilken effekt reningen har. När vi gick nerströms dammarna visade jag de olika stegen och vilken typ av rening som sker var. Sedimentationsdammen där vattnet rinner långsammare så att tungmetaller och fosfor kan sjunka till botten. Pratade lite om vilka tungmetaller det handlar om och vilka effekter de har. Översilningsytan, där vassen och kaveldunen fångar upp kvävet och på så sätt är en del av reningen. Och våtmarken där

bakterier och delvis växter också fångar upp överskottsning, som fosfor och kväve. Pratade om att näringsämnen som också renas i dammen inte är något miljögift i sig, problemet är att blir det för mycket kväve och fosfor så får vi övergödda sjöar och hav, med igenväxning, algbloomning och syrebrist som följd. Men tack vare Kolardammarna så har alltså belastningen på Albysjön minskat avsevärt både vad gäller näringsämnen, tungmetaller och flytande föroreningar som olja. Vi pratade också om dagvatten och hur dess kvalitet beror på vilken typ av mark vattnet avvattnar. Jag visade en avrinningskarta för Kolardammarna, där man tydligt ser hur mycket hårdgjord mark som avvattnas till dammarna.

En sälj blommade. Sälgen är som en biologisk skattkammare där det bara surrar av insekter en solig vårdag. Många pollinatörer, framför allt humlor lockas till sälgen som blommar tidigt och kan så bygga upp ett humlesamhälle i sälgens närhet. När sen äppelträden blommar i maj finns det humlor där som kan pollinera dem. Sälgen är alltså viktig för att vi ska få äpplen! Under sälgen växte det svalört, en annan vårbloomma som är släkt med smörbloomma och kabbeleka.

I sedimentationsdammen simmade gräsänder, knipa och storskrake. Gräsänderna var i full fart med sina parningsbestyr, så vi kom in på varför fågelhannarna ofta är så mycket färggladare än honorna. Trots att det gör dem mer lättupptäckta för rovdjur.

Vi tittade på bäverhyddan på den lilla ön i dammen och pratade om bävern, dess ekologi, hur den använts förr och vilken ekologisk nytta den gör bl a när den skapar nya våtmarker. En ny studie från SLU visar att våtmarker med bäver har mycket fler växtarter och skalbaggar än våtmarker utan bäver!

Ett påfågelöga flög förbi och satte sig framför oss i solen och tankade sig full med solenergi. Pratade om att fjärilar liksom alla insekter är växelvarma och därför mest flyger när det är sol och de kan fylla sig med solenergi. En av de nya deltagarna sade förundrat: ”Jag har aldrig tänkt på att insekter är växelvarma!”. Vi såg också citronfjäril. De fjärilar som syns nu på våren är de som övervintrar som vuxna.

På gångvägen låg en kopparödla och glänste i solen och lite senare såg vi en ödla pila förbi i strandkanten. Så då kom vi in på skillnaden mellan reptiler och amfibier (groddjur). Det är så roligt när man kan fånga tillfällena i flykten!

I våtmarken simmade en rörhöna med sitt röda kastmärke i pannan. Vi hörde även sothönor inifrån vassen.

På en slänt vid utloppet var det blått av blåsippor. Vi pratade om varför blåsippan är fridlyst och tittade på att den liksom styvmorsviolen har kontrastfärger i mitten av blomman som fungerar som en vägvisare som lockar pollinatörerna rätt när det väl hittat blommorna. Visade också de leverliknande bladen som gett blåsippan dess latinska namn Hepatica. Och hur man enligt den gamla medeltida signaturläran tänkte sig att det var Guds fingervisning om hur man skulle använda blåsippan, dvs mot leversjukdomar.

På en håll invid växte det mer nagelört och bladen av vit fetknopp och stinknäva. Lät deltagarna dofta på stinknävens blad och pratade om hur vit fetknopp och andra suckulenter kan lagra vatten i sina blad vilket är en anpassning till torra förhållanden.

Vid utloppet stannade vi till vid det lilla vattenfallet där vattnet syrsätts och sammanfattade reningssprocessen och hur mycket tungmetaller och näringsämnen som renats under vattnets dygnslånga färd genom dammarna. Samtidigt som de innebär ett fint inslag i landskapet och en ökad biologisk mångfald.

Och så beundrade vi de vackra grovstammiga asparna, som är så värdefulla för den biologiska mångfalden - en asp kan hysa över 600 olika arter, bland annat tack vare sin rika mjuka bark.. På asparna växte det asptickor som genom att röta aspveden underlättar för spillkråkan att bygga bo. Vi tittade också på de mossor som klär asprötterna. Bland annat hus- och väggmossa. Både hus- och väggmossan har bakterier som gör motsatsen till våtmarkens bakterier, dvs fångar in kväve från luften och gör om den till näring. Vilket är en fördel i skogen där det behövs näring för att träden ska växa, men som sagt är ett bekymmer när det blir för mycket i sjöar och vattendrag.

Eftersom alla kunde gå hyfsat bra, tog vi en extra lov längs den meandrande bäcken till kattuggleboet i hagen. Ett fint exempel på att aspen murknar tidigt och blir värdefulla boträd för många hålhäckande fåglar. Kattugglan behagade inte visa upp sig men vi pratade lite om dess livscykel och njöt av landskapet.

Så vände vi tillbaka mot dammarna igen. När vi gick längs våtmarken såg jag en snabb rörelse i vattnet. En groda! Som sedan lade sig still så att vi alla kunde se den. Jag bad deltagarna vara alldeles tysta och då hörde vi grodornas härliga knarrande läte från vassen! Berättade om grodornas livscykel, att hannarna lockar honorna till parning med sina läten och att honorna precis som fågelhonorna väljer den hane som låter starkast/snyggast. Pratade också om våra stjärtlösa groddjur, salamandrarna och deras beteenden.

Vi gick vidare till de rullstolsanpassade bryggorna där vi tog vår fikapaus i solen. Efter pausen berättade jag lite mer om djurlivet i dammarna och alla smådjur som vi på naturskolan hittar där när vi håvar (och att det bara är vi som får håva i Albyreservatet!). Men också att groddjuren som ju vill ha den här typen av småvatten verkar ha minskat i antal i dammarna, troligen pga att fisk och kräftor har dykt upp. Därför har vi anlagt nya groddammar, som förhoppningsvis kommer att få förbli fria från fisk och kräftor. Vi tittade också på oljelänsen som fångar upp de flytande föroreningar som kommer med dagvattnet från Fårdala.

Avslutade vid några härliga enar. Deltagarna var jättenöjda. De nya deltagarna var så glada att de äntligen tagit sig för att komma med ut. Några av höjdpunkterna var dammarna, grodorna, kopparödlan, uggleboet och blommorna. Och jag tycker det är en fin tur att ha den här tiden på året.